

Από το «Έθνος-Κράτος» στο «Έθνος Πολιτών»

Του Φίλιππου Σαββίδη*

Στον Πολίτη της 8ης Ιουλίου 2001

Η παγκοσμιοποίηση και η επανάσταση στην τεχνολογία της επικοινωνίας, οι εξελίξεις στην Ευρώπη και η πορεία της ενοποίησής της, καθώς και τα γεγονότα που ακολούθησαν το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, αποτελούν σημαντικές προκλήσεις για το παραδοσιακό «έθνος-κράτος» του οποίου η δομή βρίσκεται κάτω από το μικροσκόπιο. Είναι γεγονός ότι η παραδοσιακή έννοια του «έθνους-κράτους», η οποία δηλώνει ομοιογενοποίηση των κατοίκων του καθώς και μια ενισχυμένη κεντρική εξουσία, αμφισβητείται. Από την άλλη, όμως, θα ήταν απλούστευση και εκτός πραγματικότητας η θέση ότι το κράτος, ως όργανο διαχείρισης της κοινωνίας, εξαφανίζεται. Αυτό που συμβαίνει είναι μια μετεξέλιξη, η οποία αφήνει πίσω της την παραδοσιακή έννοια του «έθνους-κράτους» και υιοθετεί την έννοια του «έθνους πολιτών», όπου ο πολίτης και όχι η ελίτ παίζει τον κυρίαρχο ρόλο. Έτσι, αναδεικνύεται και ο διπλός ρόλος του κράτους: ο επιτελικός και ο κοινωνικός.

Η παραδοσιακή προσέγγιση στο «έθνος-κράτος», ως αποτέλεσμα της Συνθήκης της Γουεστφαλίας του 1648, θεωρεί ότι έθνος και κράτος είναι ένα και το αυτό. Με άλλα λόγια, δεν διαφοροποιεί την έννοια του πολίτη από αυτή της εθνικότητας. Έτσι, η έννοια «έθνος-κράτος» υπονοεί ταυτόχρονα κρατική και εθνική ταυτότητα. Στη σημερινή πολυπολιτισμική πραγματικότητα, που χαρακτηρίζει τα σύγχρονα κράτη, η έννοια αυτή είναι παρωχημένη και ορθά έχει χαρακτηριστεί ως «σφαλερότητα». Τα σημερινά κράτη είναι πολυπολιτισμικά και πολυσυλλεκτικά έτσι που η επιβολή, εκ των άνω, μίας και μοναδικής ταυτότητας μπορεί να απειλήσει την κοινωνική συνοχή και να οδηγήσει σε εσωτερικές συγκρούσεις. Αυτό ακριβώς έγινε στην πρώην Σοβιετική Ένωση και στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Με αυτό τον τρόπο, το παραδοσιακό «έθνος-κράτος» βρίσκεται σε σύγκρουση με την ουσιαστική δημοκρατία, η οποία έχει στο κέντρο της τον πολίτη και όχι την εθνικότητα. Η δημιουργία, λοιπόν, αυτού που ο Γερμανός φιλόσοφος Γιούργκεν Χάπερμας ονομάζει «έθνος πολιτών», είναι ο τρόπος να αποφύγουμε την παραβίαση των αρχών της ουσιαστικής δημοκρατίας. Σε ένα «έθνος πολιτών» και με μια ουσιαστική δημοκρατία, ο πολίτης γίνεται το κέντρο βάρους και όλα λειτουργούν για την εξυπηρέτησή του. Με άλλα λόγια, το κράτος γίνεται απόλυτος υπηρέτης του πολίτη ανεξάρτητα από την εθνικότητα, θρησκεία, ή πολιτισμική ταυτότητά του. Ένα τέτοιο κράτος έχει δύο κύριους άξονες: πρώτον, ένα απόλυτα ανοικτό και ελεύθερο δημόσιο χώρο. Δεύτερον, την αποκέντρωση (devolution) και την ενίσχυση των τοπικών κοινωνιών.

Κύριο στοιχείο της ουσιαστικής δημοκρατίας είναι η απο-αποικιοποίηση του δημόσιου χώρου και των πολιτών από το κράτος και η ανάδειξη της κοινωνίας των πολιτών ως πυξίδα για τις πολιτικές που το κράτος πρέπει ν' ακολουθήσει. Μέσα από ένα ελεύθερο και ουσιαστικό διάλογο στον ανοικτό δημόσιο χώρο, όπου επιτρέπεται και διασφαλίζεται η συμμετοχή όλων, δημιουργούνται οι συνθήκες για τη συναίνεση και τη σύνθεση που απαιτούνται για την αντιμετώπιση της σημερινής σκληρής πραγματικότητας που φέρνει μαζί της η παγκοσμιοποίηση και ο παγκόσμιος ανταγωνισμός. Η επιβολή περιορισμών σ' αυτή τη διαδικασία είτε μέσω εφαρμογής απηρχαιωμένων κανόνων είτε μέσω του τεχνολογικού, οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού αποκλεισμού, τραυματίζουν την ουσιαστική δημοκρατία και διαταράσσουν την κοινωνική συνοχή των σημερινών πολυπολιτισμικών δημοκρατιών. Είναι ακριβώς μέσα από την ελεύθερη συμμετοχή στο δημόσιο διάλογο που εξασφαλίζεται η νομιμοποίηση του κράτους και της πολιτικής που ακολουθεί. Περαιτέρω, με αυτό τον τρόπο ο πολίτης και η κοινωνία των πολιτών νιώθουν ότι συμμετέχουν ουσιαστικά στη δημιουργία των κανόνων του δημοκρατικού παιχνιδιού. Με άλλα λόγια, η ανοικτή κοινωνία και ο ανοικτός δημόσιος χώρος δημιουργούν τις συνθήκες για να γίνει ο πολίτης «συγγραφέας» των κανόνων κι, έτσι, ν' αποβάλει το αίσθημα ότι είναι απλά όργανο στα χέρια του κράτους χωρίς συμμετοχή στις αποφάσεις που διέπουν το μέλλον του. Αυτό το

αίσθημα ακριβώς είναι που έχει οδηγήσει και σε απαξίωση της πολιτικής- ένα φαινόμενο άκρως ανησυχητικό για τη δημοκρατία. Για να γίνει αυτό, χρειάζεται να υλοποιηθεί ο δεύτερος άξονας του «έθνους των πολιτών»: η αποκέντρωση. Η απο-αποικιοποίηση, δηλαδή, της τοπικής αυτοδιοίκησης από την κεντρική κρατική εξουσία. Το μεγάλο εγχείρημα της αποκέντρωσης στο Ηνωμένο Βασίλειο αποτελεί ξεκάθαρο παράδειγμα της κατεύθυνσης στην οποία κινούνται οι ευρωπαϊκές χώρες και η Ευρώπη ως συλλογικότητα. Το παραδοσιακό «έθνος-κράτος» χαρακτηριζόταν από μια εμμονή σε μια στενή έννοια της κυριαρχίας και της έννοιας ενότητα. Έτσι, είχαν δημιουργηθεί φοβίες για το καινούργιο και την αυτονόμηση των πολιτών του. Η έννοια του «ενιαίου» έχει γίνει ένα είδος «φετίχ», το οποίο δεν επιτρέπει τη λήψη ρηξικέλευθων πρωτοβουλιών για αντιμετώπιση των αυξανόμενων προκλήσεων που δημιουργεί η παγκοσμιοποίηση, η επικοινωνία και η παγκόσμια μετακίνηση πληθυσμών. Το «ενιαίο κράτος» υπονοεί τον σχεδόν απόλυτο κεντρικό κρατικό έλεγχο που, αναπόφευκτα, οδηγεί σε «αποικιοποίηση» της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής από την κεντρική εξουσία. Στις σημερινές συνθήκες, λοιπόν, το νοηματικό σχήμα του «ενιαίου κράτους» είναι ξεπερασμένο. Η αποκέντρωση του κλασσικού ευρωπαϊκού ενιαίου κράτους, του Ηνωμένου Βασιλείου, είναι καθοδηγητική και σαφής. Το «έθνος των πολιτών» χαρακτηρίζεται ακριβώς από την ιδιαίτερη σημασία που δίνει στην εξέλιξη και ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης και των τοπικών κοινωνιών, η οποία οδηγεί και σε ενίσχυση της ουσιαστικής δημοκρατίας, αφού μπορεί να αντιμετωπίσει το δημοκρατικό έλλειμμα που σήμερα παρατηρείται. Όπως εξηγούσε στις 25/3/2001 ο Καθηγητής Κωνσταντίνος Τσουκαλάς στον ΠΟΛΙΤΗ, «η δημοκρατία πρέπει να λειτουργήσει σε πολύ περισσότερα επίπεδα απ' εκείνα τα οποία λειτουργούν σήμερα. Ο ρόλος του πολίτη είναι ακριβώς να επιμένει στην ανάγκη να συμμετέχει σε όσο το δυνατό περισσότερα επίπεδα λήψης αποφάσεων. Κι αυτό μπορεί να γίνει τόσο σε τοπικό επίπεδο, σε επίπεδο γειτονιάς, σε επίπεδο πόλης, σε επίπεδο περιοχής, σε επίπεδο κράτους, σε επίπεδο Ευρώπης. Δηλαδή, υπάρχουν πολλαπλά επίπεδα στα οποία υπάρχει αντικειμενική δυνατότητα να οργανωθούν συμμετοχικές διαδικασίες». Για να υλοποιηθεί ο στόχος αυτός, η αποκέντρωση του κράτους, η διάχυση, δηλαδή, εξουσιών και υποχρεώσεων προς τις τοπικές κοινωνίες, είναι προϋπόθεση. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούνται οι συνθήκες για να ωριμάσει η κοινωνία των πολιτών και να γίνει πραγματικός φορέας εκσυγχρονιστικών ιδεών. Ταυτόχρονα, η αποκέντρωση του κράτους αναδεικνύει και ενισχύει τον επιτελικό και κοινωνικό του ρόλο, σε αντίθεση με τον ρόλο του «αποικιοκράτη», ο οποίος και υποχωρεί. Συμπερασματικά, το «έθνος-κράτος», ως μοντέλο διεύθυνσης των κοινωνιών, μεταλλάσσεται δραματικά. Η ευρωπαϊκή εμπειρία δεικνύει ότι το «έθνος-κράτος» παραχωρεί σταδιακά τη θέση του στο «έθνος των πολιτών», το οποίο χαρακτηρίζεται από αυτό που ο Χάπερμας ονομάζει «δημοκρατικό συνταγματικό πατριωτισμό» εξασφαλίζοντας, ταυτόχρονα, το δικαίωμα των πολιτών να απολαμβάνουν την ιδιαίτερη πολιτισμική και εθνική ταυτότητά τους, χωρίς αυτό να γίνεται εμπόδιο για την κοινωνική συνοχή. Η πορεία της Ευρώπης για ενοποίηση φαίνεται να ακολουθεί αυτό το μοντέλο. Θα ήταν οπισθοδρομικό αν τα κράτη-μέλη της και όσα κράτη θέλουν να συμμετέχουν στο ευρωπαϊκό ενοποιητικό εγχείρημα αποδειχθούν ανίκανα να την παρακολουθήσουν.

*Ο Φίλιππος Σαββίδης είναι Πολιτικός Επιστήμονας/Διεθνολόγος στο University of Utah, ΗΠΑ και Επιστημονικός Συνεργάτης του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ) (e-mail: philippos.savvides@m.cc.utah.edu).

* Το Civiltas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την Ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civiltas.gr)